

Peter Kerekes: K demokracii sa dopracujeme tak o dvesto rokov

Nikdy nechcel robiť politické filmy, napriek tomu nakrútil tento film. Režisér Peter Kerekes si myslí, že Slovensko nemá dostatočnú tradíciu a schopnosť vládnuť si samo. Chcel by žiť v krajine s minimálnou korupciou, s kvalitným sociálnym zabezpečením a s dobrými školami, ale je lenivý sa sťahovať a nemá rád škandinávsku zimu. Preto sa rozhodol škandinávsky politický systém priniesť k nám.

Ako vznikol tvoj (filmový) nápad pozvať fínske vojská, aby obsadili Slovensko?

Ako žart. V krčme som hovoril, že krajina, ktorá si demokraticky nedokáže pomôcť k vlastnému rozvoju a k normálnosti, má jedinou možnosť: pozvať si na pomoc cudziu armádu. Bolo to v čase, keď som sa vrátil z mesačného pobytu vo Fínsku, z ktorého som bol nadšený. Napadlo mi, že ak by sa na Slovensko nasadili fínsku úradníci, fínski inšpektori, fínski sudcovia, Slovensko by konečne nastúpilo cestu demokracie.

Nemáme podľa teba na to, aby sme si sami riadili demokratický štát?

Slovensko pred 20 rokmi nebolo pripravené vládnuť si samo. A keď to pôjde takto ďalej, k demokracii sa dopracujeme tak o 200 rokov. Ľudia nie sú zvyknutí, že nesú zodpovednosť za vlastné rozhodnutia, nie je tu vybudovaná kontinuita vládnutia, inštitúcií, nemáme úctu k autoritám, čo je samozrejme dôsledkom toho, kto sa tu celé tie roky a aj dnes za authority vydáva.

Chýbajú nám elity?

V každom sektore máme šikovných ľudí. Problémom však je, že sa stráňa zapájania sa do verejného života. A sú to vždy elity, ktoré dokážu v ľuďoch nabudiť nejaké nadšenie. Bez nich nemožno nič zmeniť.

Aký je kľúč k demokracii?

Fínsky a britský model funguje na to, že tam bola vždy silná samospráva, občania si volili za starostov ľudí, ku ktorým prechovávali rešpekt a oni si zas museli dávať pozor, aby o ten rešpekt neprišli, lebo by ich vymenili. A táto tradícia u nás neexistuje. Ani na lokálnej úrovni. U nás v obci nemáme normálneho starostu, lebo nikto normálny sa nechce podujat' na starostovanie.

Prečo je to tak?

Verejný život a politika sú príšerne sprofanované. Mohli sme to vidieť pri prezidentských voľbách. Človek si nevedel vybrať, komu by mohol s čistým svedomím dať hlas. Všetci politici na Slovensku sú dnes prepojení na nejaké záujmové skupinky a skupiny a komu sa do toho chce?

Vo Fínsku všetko funguje ideálne?

Aj oni majú samozrejme prúsery. Ale Fínsko je zaujímavé tým, že ľudia sa navzájom kontrolujú, preto je tam nízka miera korupcie. Ale zároveň tá kontrola nefunguje na úrovni policajného štátu. Kontrolujú tvoju verejnú činnosť, ale nekontrolujú tvoje súkromie.

A ako je to u nás?

Tu je to úplne opačne. Na Slovensku sa každý rýpe do tvojho súkromia, ale verejné škandály a kauzy nechávajú ľudí, okrem drobného mediálneho rozhorčenia, chladných. Riešia sa tu osobné

vzťahy politikov, kto a ako vystupuje, že predseda Najvyššieho súdu chodí tancovať na plesy, ale koľko títo predstavitelia spreneverili peňazí, koľko majú na krku korupčných škandálov, koľko nesprávnych rozhodnutí, je akoby vedľajšie.

Kam teda spejeme?

Mám pocit, že teraz je ten moment, ktorý o našej budúcnosti rozhodne. Po banskobystričských župných voľbách sa ukázalo, že klasická politika zlyháva, štátne štruktúry už nemajú dôveru ľudí a preto sa do vedúcich pozícií môžu dostať všelijakí blázni. Teraz máme poslednú možnosť, keď sa inteligentní a zodpovední ľudia môžu spojiť a vytvoriť istú protiváhu. Bud' sa zobudia, alebo sa budeme trmácať vo všelijakých vládných krízičkách a krízach.

Mali by sa umelci pliesť do politiky?

Všetci občania by sa mali pliesť do politiky. Politika je predsa vec verejná! A ľudia, ktorí k nej majú čo povedať a ktorí majú vo svojej oblasti rešpekt, by sa mali zmobilizovať.

Je tvoj film Druhý pokus politický?

Je. Ale pritom som nikdy v živote nerobil politické filmy.

Môže tvoj film niečo zmeniť?

Tento film nemôže zmeniť asi nič. Je vlastne anekdotou na to, aby sa ľudia zamysleli nad našou situáciou. V najlepšom prípade môže môj film podnietiť k diskusii.

Myslíš si, že ním pobúriš?

Aby som bol úprimný, nemyslím si, že pobúri tých, na ktorých apeluje. Premiérovi, ministrom, oficiálnym štruktúram je jedno, čo v ňom hovorím, vedia, že tento film sa bude páčiť nejakému malému percentu národa, ktoré aj tak nie je ich cieľovou skupinou.

Uvažoval si niekedy nad odchodom zo Slovenska?

Prvýkrát som uvažoval v roku 1998 pred tými nešťastnými voľbami. Dokončil som svoj absolventský film a dostal som vynikajúce ponuky z Českej televízie. A to bez toho, aby som tam niekoho poznal, bez toho, aby som mal vo filmárskom svete meno. Len na základe scenára. Bol som natešený, pretože na Slovensku to bolo vtedy v oblasti kinematografie a skompromitovanej Slovenskej televízie úplne zabité. Čítal som vtedy knižku Ivana Klímu Moje zlatá remesla z obdobia socialistických čias, keď musel robiť všelijaké možné práce, aby ho nezavreli za príživníctvo. Opisoval, že ako brigádnik pomáhal archeológom, a keď vykopával nejaké kosti, uvedomil si, že to nie sú kosti tých, čo emigrovali, ale sú to kosti tých, ktorí tu zostali a kosti ich nepriateľov. A mňa jeho slová, jeho literatúra normálne dokopala k tomu, že som si povedal, že nebudeme odchádzať. To bola tá kvapka, ktorá rozhodla, že tu zostaneme.

Peter Kerekes (*1973, Košice) vyštudoval réžiu na VŠMU v Bratislave, na Filmovej a televíznej fakulte pôsobí ako pedagóg. Už so svojim absolventským dokumentárnym filmom Ladomírske morytáty a legendy (1998) získal ocenenia na domácich aj zahraničných festivaloch. Jeho dlhometrážny debut 66 sezón (2003) získal ceny za najlepší dokument z medzinárodných festivalov v Jihlave, Tel Avive, Syracuse/USA. Za ďalší film Ako sa varia dejiny (2008) získal nomináciu na Európske filmové ocenenie – európskych Oscarov, a odniesol si aj ocenenie z prestížneho festivalu HotDocs v Toronte. Jeho ostatný film Zamatoví teroristi (2013) získal cenu na MFF Berlinale.

Juraj Herz: Slovenčinu som nezabudol

Patrí medzi legendy československej kinematografie. Do sveta filmu vstúpil pred vyše polstoročím ako talentovaný a originálny tvorca, ktorý sa s rovnakou istotou a eleganciou pohybuje na poli psychologickéj drámy, komédie, tragickej grotesky aj pôsobivých príbehov s tajomnou atmosférou. Pre svoj film Čestný občan sa režisér Juraj Herz vrátil do rodného Kežmarku a s radosťou si spomína na mladícke pestvá.

Ako ste prijali ponuku nakrútiť film do projektu Slovensko 2.0?

Zo Slovenska som odišiel vo svojich 20 rokoch a odvtedy som sa sem vracal v podstate ako cudzinec. Tak som sa trochu poľakal, že čo si môžem vymyslieť pre tento film. Potom mi však napadlo, ako veľmi som sa bavil na tom, že mi moje rodné mesto Kežmarok dalo čestné občianstvo. A že by sa z toho dala urobiť skoro až satira.

Prečo?

Pretože ja som bol vlastne z Kežmarku vyhnaný. Na škole mi povedali, že mi dajú vysvedčenie, ale musím sľúbiť, že odídem z Kežmarku, lebo ma tam už nechcú vidieť.

Čo také ste vyviedli?

Bol som strašný žiak, bol som strašný bitkár a navyše som mal v sebe takú komediantskú chuť baviť celú triedu. Takže spolužiakov som bavil, ale na účet profesorov, ktorí ma nemali v láske. Z mravov som mal dvojku, trojku. Preto ma prekvapilo aj pobavilo, že mi moje rodné mesto vzdalo poctu.

S akými pocitmi ste sa vracali do rodného mesta?

Kežmarok sa veľmi zmenil, odkedy som ho po rôznych desaťročiach navštevoval a veľmi sa mi páčil. V Kežmarku sa narodili moji prastarí rodičia, starí rodičia, rodičia, jeden z mojich dvoch bratov tam žije. Kežmarok pokladám za svoje rodné mesto a návrat doň bol ako návrat domov. Aj tá lekáreň, ktorá je v múzeu, je naozaj lekáreň, po ktorej som ako malý chlapec behal a v ktorej bol otec lekárnik.

Je pre vás Kežmarok synonymom pre to, čo pre vás znamená Slovensko?

Áno a ešte je to Bratislava. Pretože tu som štyri roky študoval Strednú umeleckopriemyselnú školu, kde boli mimochodom tiež radi, keď som „vypadol“.

Rád si spomínate na váš život na Slovensku?

Samozrejme. Pretože som tu prežil mladosť. Vtedy sme aj hladovali, mal som strašne málo peňazí, ale chodili sme každý večer tančiť, čašníci už nás poznali, púšťali nás cez kuchyňu, aby sme nemuseli zaplatiť vstupné. Takéto to boli časy!

Keď ste odišli do Česka študovať bábkoherectvo, prestali ste byť problematický?

Nie. Samozrejme som sa na štúdiách pohádal so všetkými profesormi, hlavne s vedúcim katedry. Drzo som sa k nemu choval, poslal mi telegram, aby som okamžite prišiel do Prahy, pretože začínam skúšať. To bolo pred Vianocami a odpovedal som mu: „Do Prahy prídem 6. januára a skúšať začnem v marci.“ Keď som teda neprišiel, dostal som dekanské písomné pokarhanie a to

som si zavesil na stenu v internáte nad posteľ, čo vedúci katedry videl a našťval sa, že si robím srandu. A zakázal mi vytúženú cestu do Rumunska.

Ako sa napokon tento príbeh skončil?

Skúšali dať tú moju inscenáciu iným študentom, ale nik to nevzal. Bola to ťažká japonská inscenácia. Prišiel za mnou vedúci katedry a povedal mi: Môžeš to robiť, ale nebudeš s tým absolvovať! Zrežiroval som ju, a potom prišiel zase s tým, že to bola výnimočne dobrá hra a že s ňou môžem absolvovať, ale musím napísať písomnú prácu a ja som povedal: „Nenapíšem!“ A nenapísal som! A 20 rokov som dostával z univerzity oznámenia: „Pán Herz, napíšte pár stránok a budete magister!“ A ja som povedal: „Ja nechcem byť magister, môj otec bol magister farmácie a to je jediný magister, ktorého uznávam.“ Čiže ja som neskončil školu.

Dnes si vás prisvojujú aj Slováci, aj Česi, aj Nemci. Ktorá možnosť je správna?

Slováci právom hovoria, že som slovenský režisér, pretože som sa tu narodil, Česi právom hovoria, že som český režisér, lebo tam som sa režirovaniu naučil a aj Nemci to právom hovoria, lebo nakrúcam aj nemecké filmy a žil som tam. Keď vytiahnem peňaženku, vľavo mám občiansky preukaz český a v druhom vrecku mám nemecký. Iba toho slovenského občianstva som sa musel vzdať, lebo mi to zákon nedovolil.

Čo tvorí vašu identitu?

Myslím si, že moja identita je cítiť z tých 10 minút môjho filmu. A hoci robím chyby v slovenčine, ani za tých 60 rokov, čo žijem mimo Slovenska, som slovenčinu nezabudol.

Vy ste veľkú väčšinu života prežili v Československu, ako ste vnímali rozpad federácie?

Bol som úplne zničený. Veľmi ma to trápilo a niekoľko mesiacov som bol z toho nešťastný.

Čo Vás tak veľmi trápilo?

Považoval som nás vždy za jeden štát. Boli sme Československo, hovorilo sa dvoma rečami, pracovali sme spolu, žili sme spolu. Neboli medzi nami žiadne rozdiely. Ale vtedy, keď začal Mečiar hovoriť o rozdelení, vzniklo napätie. Bolo mi to ľúto. Hovorilo sa, že Česi utláčajú Slovákov, ale ved' nás nikto nikde neutláčal. Svoje meno píšem vždy ako Juraj Herz, ako Slováč, a jediný, kto mi raz napísal úradný list na meno Jiří Herz, boli filmové štúdiá na bratislavskej Kolibe.

Ako vnímate samostatné republiky dnes, s odstupom 20 rokov?

Je to dobre tak, ako to je. Hlavne dnes už nie sú hranice a môžeme žiť tam, kde chceme.

Juraj Herz (*1934, Kežmarok) študoval na Akadémii múzických umení v Prahe, kde v roku 1958 absolvoval štúdium réžie a herectva na Katedre bábkoherectva. Odvtedy žil v Česku. Ako pomocný režisér sa podieľal na oscarovom filme Obchod na korze, kde si aj zahral. V roku 1987 emigroval do Nemecka, kde nakrúcal filmy a seriály pre nemecké, rakúske, francúzske aj americké televízne spoločnosti. Medzi jeho kultové filmy patria Spaľovač mŕtvov (1968), Sladké hry minulého leta (1969), Petrolejové lampy (1971). Za filmovú tvorbu získal nespočítateľné množstvo domácich a zahraničných ocenení, vrátane cien z festivalov v Karlových Varoch, v Monte Carle, v Chicagu.